

JERZY WOŹNICKI

KOMITET POLSKA W ZJEDNOCZONEJ EUROPIE
PRZY PREZYDIUM POLSKIEJ AKADEMII NAUK

Projekt ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym* jako odpowiedź na wyzwania europejskie

Wprowadzenie

Zespół Prezydenta RP powołany do opracowania ustawy o szkolnictwie wyższym, działający z udziałem m.in. przedstawicieli ministra edukacji narodowej i sportu, przygotował projekt ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym*. Inicjatywa ta stanowi odpowiedź na wyzwania europejskie związane z realizacją tzw. Procesu Bolońskiego, stworzenia europejskiej przestrzeni szkolnictwa wyższego, w powiązaniu z przestrzenią badań naukowych, a także z założeniami tzw. Strategii Lizbońskiej, stworzenia w Europie najbardziej konkurencyjnej i dynamicznej gospodarki w świecie – gospodarki opartej na wiedzy, zdolnej do trwałego wzrostu, tworzącej coraz większą liczbę lepszych miejsc pracy i zapewniającej większą spójność społeczną. Rada Europejska uznała tę potrzebę w Barcelonie, kierując pod adresem krajów europejskich apel o ustanowienie wspólnych standardów i wprowadzenie ich w życie do roku 2010.

Przesłanki prac nad ustawą

Spółeczeństwo wiedzy, gospodarka oparta na wiedzy to teraźniejszość krajów rozwiniętych i przyszłość Polski. Wzrost szans Polaków we współczesnym świecie zależy od konkurencyjności polskich uczelni i konkurencyjności

osobistej Polaków na europejskim rynku pracy.

Przy określeniu kierunków rozwoju szkolnictwa wyższego decydującą rolę odgrywają wartości konstytucyjne:

- powszechny i równy dostęp do wykształcenia
- prawo do nauki.

Inne regulacje konstytucyjne są ważne, ale odgrywają rolę bardziej pomocniczą, techniczną i instrumentalną. Osiąganiu celów konstytucyjnych służy poszanowanie różnorodności uczelni jako wartości w szkolnictwie wyższym. Coraz ważniejsze staje się również promowanie własnej przedsiębiorczości edukacyjnej obywateli, zwłaszcza w odniesieniu do kształcenia się przez całe życie.

W edukacji w ogólności, a w szkolnictwie wyższym w szczególności, znaczenia nabiera kontekst międzynarodowy, dla Polski zwłaszcza kontekst europejski, a w tym Proces Boloński. Prowadzi to do wzrostu znaczenia takich pojęć, jak:

- mobilność studentów i kadry akademickiej
- studia trzystopniowe i elastyczny system studiów (ECTS)
- dyplomy (wspólne, podwójne, ich uznawalność i rozpoznawalność, suplement do dyplomu)

- jakość studiów (gwarancja jakości dla uczelni partnerskich oraz studentów, wspólne standardy)
- kształcenie w obcych językach i na odległość oraz kształcenie ustawiczne
- status doktorantów jako studentów studiów III stopnia.

Doceniając rolę rządów krajów uczestniczących w Procesie Bolońskim, należy stwierdzić, że efektywny udział Polski w tym procesie nie byłby możliwy bez wkładu i wysiłku polskich uczelni, akademickich i nieakademickich, oraz ich reprezentacji w postaci odpowiednich konferencji rektorów, działających – z udziałem uczelni publicznych i niepublicznych – w kraju i poza jego granicami. Polskie szkolnictwo wyższe powinno bowiem być w coraz większym stopniu otwarte na proces intensywnego umiędzynarodowienia się. Tendencje międzynarodowe wskazują na rosnącą rolę porównywalnych w skali europejskiej, egzekwowanych standardów jakości kształcenia. Wskazuje to na konieczność utrzymania roli państwa m.in. w procesie zakładania szkół wyższych (dyplomy państwowe, licencjonowanie) oraz zapewniania wymaganej jakości kształcenia (działania Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego, Państwowej Komisji Akredytacyjnej). Istotną rolę w działaniach na rzecz poszanowania europejskich standardów kształcenia i promowania szczególnie wysokiej jakości kształcenia powinny odgrywać środowiskowe komisje akredytacyjne, stanowiące niezbędne dopełnienie systemu zapewniania jakości kształcenia.

Państwo powinno tworzyć warunki do rozwoju uczelniom bez względu na status własnościowy majątku, na bazie którego one działają. Płyne stąd postulat integrowania szkolnictwa wyższego, publicznego i niepublicznego oraz zapewniania przez państwo możliwości rozwoju obu sektorom, pod warunkiem

spełniania rygorów jakości. Państwo powinno być strażnikiem właściwych reguł gry, a nie ideologicznie motywowaną stroną w sporach i rywalizacji różnych typów szkół wyższych.

Uczelnie są instytucjami gospodarującymi znacznymi środkami, w tym publicznymi. Płyne stąd obowiązek efektywności, profesjonalizmu zarządzania uczelniami oraz ich transparentności dla opinii publicznej; dlatego tak ważne jest właściwe uregulowanie zasad sprawowania nadzoru nad ich działalnością.

Wymogi efektywności i racjonalności powodują, że należy uelastyczyć politykę kadrową i płacową w uczelniach, zachęcając kadre akademicką do większej staranności i mobilności. Trzeba tworzyć zachęty do konsolidacji instytucjonalnej i agregacji zasobów w szkolnictwie wyższym.

Wybrane rozwiązania legislacyjne

W opracowanym przez Zespół Prezydenta projekcie ustawy wszystkie sformułowane założenia znalazły swoje legislacyjne odzwierciedlenie. W projekcie ustawy m.in.:

- określono rolę państwa i jego odpowiedzialność w szkolnictwie wyższym, w powiązaniu z zasadami autonomii uczelni (rola regulacyjna, nadzorcza, udział środków publicznych w finansowaniu, zapewnianie jakości dyplomu państwowego),
- określono zasady udziału państwa w finansowaniu uczelni, zarówno publicznych, jak i niepublicznych; przy zachowaniu różnic, wynikających z obecnych regulacji konstytucyjnych, poszerzono dostęp uczelni niepublicznych do środków publicznych,
- wprowadzono czytelne zasady zróżnicowania uczelni na grupy, wg jasnych i zgodnych ze standardami europejskimi kryteriów, odwołujących się do praw do doktoryzowania,
- dookreślono model uczelni publicznej:
 - przyjęto reguły i kryteria zadaniowego

a nie kosztowego finansowania uczelni ze środków publicznych

- wprowadzono mechanizmy większej elastyczności polityki kadrowej i płacowej (a nie reguł etatystycznych)
- określono jasne reguły nadzoru sprawowanego przy poszanowaniu zasady państwa prawnego,
- przyjmując za punkt wyjścia obecnie obowiązujące rozwiązania, dookreślono zgodnie ze stanowiskiem Trybunału Konstytucyjnego – zasady odpłatności za studia.
- wprowadzono mechanizmy ułatwiające współdziałanie i konsolidację pośrednią uczelni,
- stwarzając warunki do różnicowania się uczelni zwiększono rolę statutów uczelni jako źródła prawa w szkolnictwie wyższym,
- dostosowano oraz uelastyczniono pojęcia i regulacje dotyczące studiów (jako studiów trzystopniowych) do wymagań procesu bolońskiego,
- uzupełniono ład systemowy w szkolnictwie wyższym:
 - zdefiniowano minimalne wymagania, jakie muszą być spełnione przez określone rodzaje uczelni (uniwersytety, uniwersytety techniczne, uniwersytety branżowe, akademie),
 - umocowano w ustawie Konferencję Rektorów Akademickich Szkół Polskich i Konferencję Rektorów Niepaństwowych Szkół Polskich jako krajowe konferencje rektorów uczelni, odpowiednio akademickich i nieakademickich, oraz Parlament Studentów RP, jako instytucje będące organami doradczymi i opiniodawczymi organów władzy publicznej,
 - czyniono istotne kroki dla wprowadzenia w szkolnictwie wyższym zasady kon-

wergencji sektorów, publicznego i niepublicznego (uwspólniono reguły działania tych dwóch grup uczelni – m.in. w zakresie wymagań i standardów dotyczących kształcenia, a także stosunków pracy); dalsze kroki będą mogły być podjęte po wprowadzeniu zmian w art. 70 Konstytucji RP, co powinno nastąpić w perspektywie do 2010 roku,

- poszerzono możliwości awansu dla doktorów z wybitnymi osiągnięciami.

Wnioski

Polskie uczelnie muszą się liczyć ze wzrostem konkurencji na rynku szkolnictwa wyższego w Polsce po przystąpieniu naszego kraju do Unii Europejskiej, a także ze względu na uwarunkowania akademickiego rynku europejskiego kształtowanego przez Proces Boloński. Postęp w realizacji w naszym kraju postulatów sformułowanych w ramach tego procesu, stwarzającego konieczność porównywania się z konkurentami międzynarodowymi i dorównywania ich standardom, stwarza szansę na zapewnienie obecności na rynku europejskim zwłaszcza uczelni renomowanych oraz tych polskich szkół wyższych – publicznych i niepublicznych, które już dziś przygotowują się do tego. Porównywalność nauczanych treści, kompetencji absolwentów i innych cech procesu kształcenia uzyskiwana dzięki ECTS, suplementowi do dyplomu oraz ocenie za pomocą narzędzi tzw. *tuningu* powinna odegrać istotną rolę w kształtowaniu większej konkurencyjności polskich uczelni.

W sytuacji dynamicznych zmian zewnętrznych zachodzących w otoczeniu uczelni, efektywność procesów dostosowawczych wymaga ustawowego wyposażenia ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego, z jednej strony w narzędzia regulacyjne i nadzorcze w odniesieniu do systemu szkolnictwa wyższego,

z drugiej zaś zapewnienia mu możliwości współdziałania z instytucjami i organizacjami partnerskimi o charakterze doradczym i opiniodawczym.

Przyjęcie – w zakresie możliwym już dzisiaj – wspólnych „reguł gry” dla uczelni różnych typów, w tym uczelni publicznych i niepublicznych, pozwala prawidłowo określić ustroj szkoły wyższej, który jednocześnie powinien być kształtowany w większym stopniu na bazie statutów uczelni. Statut powinien

stać się źródłem prawa w szkolnictwie wyższym, mającym znacznie większe niż dziś znaczenie.

Dynamiczne zmiany zachodzące w szkolnictwie wyższym w Europie nakazują podjęcie działań zmierzających do znowelizowania regulacji konstytucyjnych, dotyczących szkolnictwa wyższego, jeszcze przed końcem okresu realizacji Procesu Bolońskiego tj. do roku 2010.